

Respostes al turisme en la poesia contemporània del Carib

Maria Grau-Perejoan*

Universitat de Barcelona
maria.grau@ub.edu

Resum: Aquest article se centra en la poesia contemporània caribenya escrita en anglès que denuncia l'impacte de la indústria turística i proposa alternatives per a la creació de futurs alternatius, de(s)coloniais. La poesia analitzada subratlla la naturalesa neocolonial de la indústria que fa palesa la falta de sobirania de la regió. A més, tal com evidencien els poemes, les configuracions mítiques que persisteixen en la definició de les illes com a espais marcats per la segregació i l'aïllament, en realitat, caracteritzen la indústria turística. Per acabar, els versos inclosos denuncien que els ferris, els catamarans i els creuers que permeten que els turistes es puguin desplaçar per la regió posen de manifest la falta de «mobility justice» per als illencs. La impossibilitat de mobilitat interillena, reservada en gran manera als turistes occidentals, obstaculitza la creació d'un diàleg arquipelàgic i, per tant, d'aliances insulars que permetin explorar de forma col·lectiva turismes alternatius i alternatives al turisme.

Paraules clau: poesia caribenya, turisme, neocolonialisme, mobilitat, illes.

Responses to tourism in contemporary Caribbean poetry

Abstract: This article deals with contemporary anglophone Caribbean poetry that denounces the impact of the tourist industry and advances alternatives for the creation of decolonial futures. The work examined highlights the neo-colonial nature of tourism and

Compàs d'amalgama, ISSN 2696-0982 / e-ISSN 2696-1008, abril 2024, núm. 9, pp. 22-26. DOI: 10.1344/Compas.2024.9.5
Data de recepció: 3-11-2023. Data d'acceptació: 9-12-2023.

Llicència CC BY-NC-ND. © Compàs d'amalgama, 2024.

* Maria Grau-Perejoan és professora del Departament de Llengües i Literatures Modernes i d'Estudis Anglesos de la Universitat de Barcelona. La seva recerca se centra en la literatura caribenya i la traducció literària. Darrerament, s'ha dedicat a l'estudi de la poesia especulativa caribenya i ha publicat nombrosos articles en revistes nacionals i internacionals indexades, com *Atlantis: Journal of the Spanish Association of English Studies*, *Interventions: International Journal of Postcolonial Studies* o *Island Studies Journal*. També ha coeditat i cotraduït la premiada antologia bilingüe de poetes caribenyes contemporànies *The Sea needs no ornament / El mar no necesita ornamento* (Peepal Tree Press, 2020). ORCID: 0000-0003-2553-2639.

Aquesta publicació és part del projecte de I+D+i PID2022-136904NB-I00 «Comunitas/Immunitas: relational ontologies in Atlantic anglophone cultures of the 21st century» finançat per MCIN/AEI/10.13039/501100011033/ i «FEDER Una manera de fer Europa».

the lack of sovereignty that the industry brings to the fore. As shown in these poems, the colonial mythical configurations that describe islands as isolated and segregated spaces define, in reality, the tourist industry. Lastly, Caribbean verse focuses on ferries, catamarans and cruise ships, as these allow tourists to freely move across the region, thus highlighting the lack of “mobility justice” for islanders. Being largely reserved for tourists, inter-island mobility also prevents neighbouring islands from forging alliances that would contribute to collectively exploring alternative tourisms and alternatives to tourism.

Keywords: Caribbean poetry, tourism, neocolonialism, mobility, islands.

El Carib ha estat durant segles punt de trobada de mons diversos. Tot i tenir una tradició cultural rica, reflex de la seva llarga història de cosmopolitisme, en l'imaginari popular occidental la regió no és més que un arxipèlag exòtic, distant i homogeni i, per sobre de tot, un destí turístic. El desconeixement i la representació hegemònica d'arrels colonials que descriu les illes del Carib com a llocs tropicals paradisiacs continuen imperant. La indústria turística, sens dubte, és un dels principals responsables de disseminar aquest constructe. Tal com apunta Derek Walcott, la indústria presenta l'arxipèlag a través d'una «high-pitched repetition of the same images of service that cannot distinguish one island from the other» (1998, p. 81). A més, aquesta visió homogeneïtzant i esbiaixada s'acompanya, en tractar-se d'un espai format per illes, d'una conceptualització mítica d'arrels imperials que, com afirma Elizabeth DeLoughrey, va ser vital per a la colonització de la regió (2007, p. 8), i que les caracteritza com a estàtiques, aïllades i sense possibilitat de progrés.

Si ens fixem en el Carib anglòfon, la indústria turística es va desenvolupar en el mateix moment en què s'independitzaven les primeres colònies de Jamaica i Trinidad i Tobago el 1962. L'efímera durada de l'anomenada West Indian Federation (1958-1962) —que comptava amb el suport de la major part de la intel·lectualitat caribenya— va abocar l'arxipèlag a l'actual situació política de petites illes-nació, en contraposició a la potencial força conjunta d'una federació d'illes. En l'actualitat, el Carib és la regió del món que depèn més del turisme (Gössling, 2003, p. 4), però els beneficis que la indústria reporta a les economies de les distintes illes són extremadament limitats. Emilio Pantojas García apunta que només entre deu i trenta cèntims de cada dòlar gastat pels turistes contribueix a l'economia domèstica (2022, p. 71). Es tracta d'una indústria que en gran manera pertany, controla i és administrada per companyies estrangeres multi-

nacionals. Per tant, el turisme és una de les demostracions més clares de la vigència de l'antic sistema colonial d'explotació. La indústria no només evidencia la situació neocolonial de la regió, sinó que per molts intel·lectuals caribenys és descrita com a «neo-plantation» (Pantojas García, 2022; Strachan, 2002; Pattullo, 1996). Aquesta condició es fa patent en la reutilització de grans cases senyorials, on durant l'esclavatge vivien els propietaris de les plantacions, com a hotels que allotgen turistes majoritàriament blancs i occidentals. Fins i tot es fa servir el nom «Plantation» per batejar establiments hotelers de luxe. L'escriptora Marlene Nourbese Philip assenyala el menyspreu de la indústria en el fet de posar noms com Plantation Beach Villas a allotjaments de luxe d'estil colonial de nova construcció a la seva illa natal de Tobago. La poeta fa evident, així, el pes històric del terme: «“Plantation” is not “just a name”... Not on this piece of land» (1997, p. 170). Tant l'ús de les cases senyorials com del terme «Plantation» són descaradament racistes, ja que evocuen un passat lligat a l'esclavatge. És a dir, una història caracteritzada per segles de violència, abusos i deshumanització de la població local, majoritàriament afrodescendent.

Des de fa dècades, el turisme no ha passat desapercebut en la literatura del Carib escrita en anglès. Autors de reconegut prestigi mundial, com l'escriptora Jamaica Kincaid i l'anteriorment mencionat Derek Walcott —Premi Nobel de Literatura 1992— han representat i qüestionat la indústria en la seva obra i n'han emfatitzat la connexió amb el colonialisme. Obres fundacionals en aquest àmbit com *A small place* (1988) i *Omeros* (1990), de Kincaid i Walcott respectivament, se centren al voltant de la revisió dels discursos neocolonials imperants que la indústria turística desperta o fa revifar. Centrant-nos en la poesia, ja a finals del segle passat les poetes jamaicanes Olive Senior i Velma Pollard denunciaven la perpetuació d'un sistema d'opressió d'arrels colonials. A «Meditation

on yellow», Olive Senior denuncia l'avarícia i el servilisme que l'arribada de turistes perpetua (Senior, 1995, p. 15):

A new set of people
arrive
to lie bare-assed in the sun
wanting gold on their bodies
cane-rows in their hair
with beads – even bells

L'extracció passada de matèries primeres s'ha transformat ara en el turisme extractiu de masses. L'or i els canyars, que ara busquen veure reflectits en els seus cossos, relacionen els turistes amb els colonitzadors als quals ha de servir la veu poètica, tot i estar-ne cansada després de «five hundred years of servitude» (1995, p. 16). El poema suggereix que el turisme difumina la línia entre servilisme i servitud i perpetua un sistema que manté la regió depenent. De forma similar, Velma Pollard a «Virgin island suite» imagina Francis Drake i John Hawkins, pirates que van participar en l'espoli britànic de la regió, relacionant-se ara amb uns «altres blancs» (Pollard, 1992, p. 11):

How like a toothless lion here
this Drake who with his
brother Hawkins
[...]
naming hotels and beaches
teeming with those
other whites
who this time come
for other conquest
sun and sea and brown
shrouding their need
to conquer and to own

Els hotels i les platges ara es bategen amb els noms de pirates britànics, senyal de l'amnèsia històrica de la indústria o més aviat de la perpetuació de l'espoli i la pulsio adàmica passades. A més, la poeta compara «aquells altres blancs» amb lleons —animals que en la iconografia colonial representen l'imperi britànic— ara aparentment desdentegats. Per a Pollard, els nous conqueridors, afins als pirates del passat, amaguen o sacien la necessitat de conquerir i posseir a través del turisme.

Centrant-nos ara en veus encara més recents, el poeta de les illes Verges Britàniques Richard Georges situa el poema «At the waterside» a les primeres hores d'un dia d'agost en què el jo poètic presencia l'arribada del ferri carregat de turistes. Georges constata la deriva retrògrada de l'illa, sense temps per recordar la prò-

pia història i sacrificant l'espai propi per fer lloc als nous colonitzadors (Georges, 2017, p. 60):

In the nascent hours of August, the ferry
lurches towards the grey dock through blue-green waters
adorned with gold sargassum and white-capped tourists.
[...]
Crowded marinas spread where the mangroves drown
filled with reddened wayfarers on catamarans.
Not even the hands on the captain's wheel are brown
when the sea can segregate, make us all islands.
Then the ochre days when the boat pulls into port
I will remember a schooner sailed by brown hands.

Tal com es pot veure en els primers i últims versos de la primera secció, el poema denuncia l'impacte mediambiental causat pel turisme. La degradació passada, causada per segles de dominació i explotació colonial, sumada a la present —en la qual el turisme té un paper principal—, expliquen per què el Carib és una de les regions més afectades pel canvi climàtic. A conseqüència de la perpetuació d'aquestes «formes colonials d'habitar el món» (Ferdinand, 2022), en el poema, els manglars desapareixen per fer lloc a ports esportius dels quals salpen els catamarans amb turistes blancs cremats pel sol i capitanejats per mans blanques. S'emfatitza, així, el control de les corporacions multinacionals estrangeres que s'asseguren que el contacte amb la població local sigui reduït o inexistent. Tal com afirma Angeliq Nixon, la indústria reproduceix dinàmiques destructives en qüestions de raça i gènere pròpies de l'esclavatge i el colonialisme (2015, p. 14). D'aquesta manera, i subvertint així la configuració mítica que descriu les illes pel seu aïllament i estancament, és la indústria turística la que s'assegura de mantenir l'aïllament en evitar el contacte entre els turistes i la població local. Georges afirma que quan el mar ens pot segregar, val més fer-nos illes, en les quals no regna l'aïllament, sinó la diversitat i la hibridesa. En contra d'aquesta conceptualització limitant i reduccionista de la indústria turística, Georges suggereix que les illes són precisament espais de trobada amb el potencial, fins i tot, de funcionar com a «protected space[s] from which to gather force and promote collective empowerment» (Sheller, 2020, p. 52).

Així doncs, quan l'embarcació per als turistes es queda a port pel mal temps, el poema recorda una goleta conduïda per unes mans negres en referència al conegut poema «The schooner flight» de Walcott (1977, p. 3):

In idle August, while the sea soft,
and leaves of brown islands stick to the rim
of this Caribbean, I blow out the light
by the dreamless face of Maria Concepcion
to ship as a seaman on the schooner Flight.

Com apunten els primers versos de la primera secció del poema, un mateix mes d'agost, el jo poètic comença una travessia que el portarà a recórrer el Carib i navegar les seves aigües per entendre's ell mateix i la història de la seva regió, marcada i fins i tot definida pel mar. Cal subratllar la contraposició entre la goleta conduïda per mans caribenyes poc després de la independència i el catamarà conduït per mans estrangeres que transporta o pertany a turistes en l'actualitat. En el poema de Georges el mar segrega, és a dir, el turisme fa retrocedir la regió i la desdibuixa fins al punt que no té temps per recordar el seu passat: «This is a rock with no time for history» (2017, p. 60). En canvi, a «The schooner flight» el mar és tot el contrari. Punt d'origen de la civilització caribenya, el mar simbolitza el conjunt d'històries humanes que confegeixen un origen comú per a la civilització caribenya.

Si els catamarans serveixen perquè els turistes es puguin moure al voltant d'una illa o un petit arxipèlag, els creuers són un dels principals mitjans de transport amb què molts turistes occidentals viatgen per la regió. Polly Pattullo explica que aquests hotels flotants fan gala d'una suposada superioritat, ja que ofereixen un «trouble-free environment» (1996, p. 169). Per tant, no només, tal com hem vist a «At the waterside», l'aïllament i la segregació defineixen la indústria, sinó que a més els creuers fan explícita la falta de contacte amb la població local i la fan servir com a reclam per atreure turistes. Liam Campling i Alejandro Colás expliquen que els creuers ofereixen «“remote, pacified and private isolation” de la “crowded, demotic and conflictive mainland”» (2021, p. 272). D'aquesta manera, els creuers actuen com agents protectors o filtres perquè els turistes, des de la posició superior de la coberta o cúpula, vegin reflectida la seva visió hegemònica de la regió. Per tant, aquests enormes hotels flotants mantenen els turistes encara més aïllats, i els illencs, alienats en el seu propi espai.

«Paradise», del poeta de Santa Llúcia Kendel Hippolyte, se centra en l'impacte dels creuers. Els dos primers versos, en què el jo poètic presencia l'enèsima arribada del creuer anomenat «Paradise», marquen el to del poema (Hippolyte, 2012, p. 13):

Every time this tourist ship named Paradise come dock
in the harbour
you does realize we never going to make it.

Presenciar com el creuer atraca de nou en el port de la capital de l'illa, Castries, sumeix el jo poètic en el pessimisme. La indústria turística, i els creuers en particular, comercialitzen amb la imatge paradisiàca i este-reotipada del Carib i amb la seva presència recorden a la població local la subjugació econòmica a la indústria del turisme. Hippolyte fa explícita la dependència a la indústria quan descriu els creuers i els turistes a bord com «the good ship» i «absentee plantation owners» (2012, p. 13) respectivament, ja que durant la breu parada a l'illa recorden a la població que conserven en gran manera la sobirania d'antany i simbolitzen la transformació de la missió extractiva imperial abans apuntada.

El convenciment que els creuers són un dels indicadors més paradigmàtics de la subjugació de la regió i el neocolonialisme imperant és compartit pel poeta de Puerto Rico Roque Raquel Salas Rivera. En el poema «la conversión de una suma de dinero en una suma de mercancías / the conversion of a sum of money into a sum of commodities», Salas Rivera denuncia la condició colonial i el deute impagable que ofeguen l'illa de Puerto Rico i proposa accions col·lectives com compondre un poema, creure una dona violada o manifestar-se en contra de la junta de control fiscal imposada pel govern estatunidenc, entre d'altres. Els últims versos del poema imaginem una acció col·lectiva final que gira al voltant dels creuers (Salas Rivera, 2018, p. 52-53):

por cada cálculo errado,	for each miscalculation,
salvas una bahía.	you save a bay.
por cada bahía que salvas	for each bay you save,
le damos a esta isla	we give this island
un anti-crucero de esperanza	an anti-cruise ship of hope,
y hundimos todos los cruceros	and we sink all the cruise
	ships,
y hundimos todos los cruceros.	and we sink all the cruise
	ships. ¹

El creuer, antònim de possibilitat, horitzó o futur, és partícip de la degradació mediambiental de Puerto Rico. Salas Rivera imagina un futur sense creuers, en què de forma col·lectiva la població els enfonsa tots per posar fi a una de les representacions més ubiqües i ineludibles, a causa de les seves dimensions, del sistema d'opressió colonial. Els dos versos finals fan èm-

¹ La collecció apareix en format bilingüe amb les traduccions del mateix autor.

fasi en el paper fonamental d'aquestes embarcacions, en tant que metàfores de tot allò que obstaculitza la creació d'un futur alternatiu per a Puerto Rico i que ha de ser combatut necessàriament de forma col·lectiva.

Així mateix, tant creuers com catamarans subratllen la necessitat urgent d'establir un sistema de mobilitat més just. Aquestes embarcacions reservades per als turistes evidencien la falta de «mobility justice» (Sheller, 2018) a la regió. En gran manera, només els turistes tenen el privilegi de moure's entre illes, ja que no existeix una xarxa de transports marítima que connecti les illes veïnes (amb l'excepció d'illes que formen part d'una mateixa nació). Per tant, aquesta limitació quant a mobilitat interillena, que el turisme posa encara més de manifest, dificulta que es puguin crear aliances entre les diferents illes que es troben separades per raons geogràfiques i també lingüístiques (herència dels diferents passats colonials), però que igualment pateixen l'impacte de la globalització i han de contenir l'embat de qüestions urgents contemporànies com el turisme. El desconeixement mutu impossibilita que es desenvolupi una identitat arquipelàgica que permeti fer front de forma col·lectiva a les imposicions d'una robusta indústria neocolonial que, tal com afirma Robert Fletcher, és un dels pilars del capitalisme (2019, p. 532). D'aquesta manera, les possibles aliances resultants podrien permetre reduir l'impacte de la indústria turística, redistribuir-ne de forma més justa els beneficis i afavorir, entre altres qüestions, la millora d'un sistema de mobilitat intra-regional.

En contra de la persistent construcció colonial que defineix les illes en termes d'aïllament i estancament, la poesia caribenya analitzada il·lustra la capacitat de les illes de tenir una posició central a l'hora de proposar conceptualitzacions innovadores (Baldacchino, 2006, p. 10). Els poemes recollits coincideixen a assenyalar l'impacte de la indústria i reivindiquen el potencial de les illes per decidir i dissenyar estratègies de reconstrucció pròpies de la regió, ja que, tal com afirma Mimi Sheller, la regió caribenya és hereva de resistències i supervivències històriques, que la situen en una posició privilegiada per guiar-nos en les circumstàncies globals actuals d'incertesa (2020, p. 147).

Bibliografia

Baldacchino, Godfrey. 2006. «Islands, Island Studies, Island Studies Journal». *Island Studies Journal*, 1(1), pp. 3-18.

Campling, Liam i Colás, Alejandro. 2021. *Capitalism and the sea: The maritime factor in the making of the modern world*. Londres i Nova York: Verso.

DeLoughrey, Elizabeth M. 2007. *Routes and roots: Navigating Caribbean and Pacific Island literatures*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Ferdinand, Malcom. 2022. *Decolonial ecology: Thinking from the Caribbean world* (A. P. Smith, trad.). Cambridge: Polity Press.

Fletcher, Robert. 2019. «Ecotourism after nature: Anthropocene tourism as a new capitalist fix». *Journal of Sustainable Tourism*, 27(4), pp. 522-535. <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1471084>.

Georges, Richard. 2017. *Make us all islands*. Bristol: Shearsman.

Gössling, Stefan. 2003. *Tourism and development in tropical islands: Political ecology perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar.

Hippolyte, Kendel. 2012. *Fault lines*. Leeds: Peepal Tree.

Kincaid, Jamaica. 1988. *A small place*. Nova York: Farrar, Straus and Giroux.

Nixon, Angélique V. 2015. *Resisting paradise: Tourism, diaspora, and sexuality in Caribbean culture*. Jackson: University Press of Mississippi. <http://dx.doi.org/10.14325/mississippi/9781628462180.001.0001>.

Pantojas García, Emilio. 2022. *De la plantación al resort. El Caribe en el siglo XXI* (2a ed. digital). Alba Sud – Instituto de Estudios del Caribe. <https://www.albasud.org/publicacion/es/113/de-la-plantacion-al-resort-el-caribe-en-el-siglo-veintiuno>.

Pattullo, Polly. 1996. *Last resorts: The cost of tourism in the Caribbean*. Londres: Cassell.

Pollard, Velma. 1992. *Shame trees don't grow here but Poncianas bloom*. Leeds: Peepal Tree.

Philip, Marlene Nourbese. 1997. *A genealogy of resistance and other essays*. Toronto: Mercury.

Salas Rivera, Roque Raquel. 2018. *Lo terciario / The tertiary*. Oakland: Los Plebeyos Creativos.

Senior, Olive. 1995. *Gardening in the Tropics*. Newcastle: Bloodaxe.

Sheller, Mimi. 2018. *Mobility justice: The politics of movement in an age of extremes*. Londres i Nova York: Verso.

Sheller, Mimi. 2020. *Island futures: Caribbean survival in the Anthropocene*. Durham: Duke University Press. <http://dx.doi.org/10.1515/9781478012733>.

Strachan, Ian Gregory. 2002. *Paradise and plantation: Tourism and culture in the anglophone Caribbean*. Charlottesville: University of Virginia Press.

Walcott, Derek. 1977. *The Star-Apple Kingdom*. Londres: Jonathan Cape.

Walcott, Derek. 1990. *Omeros*. Nova York: Farrar, Straus and Giroux.

Walcott, Derek. 1998. «The Antilles: Fragments of epic memory». Dins: *What the twilight says: Essays*, pp. 65-84. Nova York: Farrar, Straus and Giroux.